

MARGONAUTÁK

Írások Margócsy István 60. születésnapjára

Szerkesztők

Csörsz Rumen István, Hegedüs Béla, Vaderna Gábor (I. rész)

Ambrus Judit, Bárány Tibor (II. rész)

Munkatárs: Teslár Ákos (II. rész)

rec.iti

Budapest • 2009

[<http://rec.iti.mta.hu/rec.iti>]

CENTAURI

Szeptember 12.

Juan betege már csütörtökön is gyengélkedett, keveset mozgott, étvágytalanság vett erőt rajta, és ez – a rendkívül gyors anyagcserére való tekintettel – nagyon szokatlan volt. Az első tünet voltaképp már a hét elején jelentkezett: hétfő éjszaka is gyakran és rendkívül hízgat ürített. Kedd reggel világoszöld, nyálkás székletet találtak alatta, erre mondta John Griffith-nek az aggódó Juan, a próbaidős mexikói ápoló, hogy meghűlés vagy bélhurut. A mindig mosolygó és ugyanakkor mindig kishitű fiatalember értette a dolgát, látta is ezt Griffith, a személyzetért és élelmezésért felelős megbízott, ezért vette fel egy másik munkanélkülivel, Erison Birddel együtt szeptember elsejei kezdéssel. Bird Washingtonból érkezett, s ez önmagában is gyanússá tette, mert ugyan miért jön el onnan valaki, s miért épp Cincinattiban köt ki? Ráadásul kissé révetegnek tűnt, szemben a fürge és igyekvő Juannal, aki már az első nap első órájában olyan hévvel vetette bele magát a munkába, mintha az életéért küzdene. Látott már Griffith ilyen fiatalembereket korábban is, de a szegénysorból érkezők ügybuzgalma ritkán párosult szakértelemmel vagy megfontoltsággal. Juan esetében igen, szorgalma nem járt együtt görcsösséggel, épp ellenkezőleg: volt az alaptermészetében, a felfogásában valami megnyerő hajlékonyság. Griffith valójában tökéletesen bízott benne, hisz jól látszott, hogy gyakorlott ápoló, s rendkívül tanulékony is, mégsem dicsérhette, tartotta magát a próbaidősöknél megszokott szigorhoz, hogy amennyiben a jelölt nem bírná a fenytést, s amolyan rebellis típus, derüljön ki minél hamarabb. Juan pedig azt gondolta, hogy ez a szigor személy szerint neki, a munkájának szól, s főként a latinságának – ezért napról napra egyre jobban igyekezett, s egyre inkább hitte: bármit tesz, meg is szakadhat, hiábavaló minden erőlködés, a próbaidő végén úgymint szélnek eresztik. Eldöntött dolog ez, hisz csak egy csóró mexikói vagyok – gondolta Juan. Amikor pedig a betege látványos passzivitásba zuhan, biztos volt abban is, hogy meghal majd, így kell lennie, mintha a beteg halálának pillanata elválaszthatatlanul kapcsolódna össze az ő balsorsával, nem másért, csak hogy az elbocsátás hivatkozási alapja lehessen. Nyomós és védhetetlen érv lesz ellenem egy olyan haláleset, amiről vajmi keveset tehetek, gondolta, s úgy tapad hozzám majd, akár a származásom, igazságtalanság, hogy ez épp nekem jutott, míg a flegma és fehér Erisonnál bezzeg minden flottul halad.

Aggodalma néhány óra alatt félelemmé nőtte ki magát, másra gondolni sem bírt, csak arra: mi lesz, ha mindjárt a próbaidő elején egy halálesettel kell elszámolni. Szerdán azt is elhatározta, hogy amikor kirúgják – mert biztosan kirúgják, a latinokkal

nem bánnak kesztyűs kézzel –, nem marad tovább Cincinattiban, nyomorgott ott már eleget, inkább még északabbra megy, és beáll hordárnak. Ezt tervezte a jó Juan, s jellemző módon nem azt, hogy ő is az aranykeresők közé áll, önbizalma nem sok volt, kulinak is épp csak elképzelte magát, máris megingott: vajon képes átvinni a sosem látott hegyek hófödte hágóin mások málháit? Annak ellenére bizonytalankodott, hogy jó kötésű, szívós alkatnak született, a nélkülözések egyre csak erősítették, az éhség úgy vitte előre, mint másokat a hús, teherbíró képességével ő maga is tisztában volt, tudta, mennyit bír fölemelni, elcipelni, és hogyan tűr. Tudta, hogy igazság szerint bármire képes, bármit megtehetne, csak épp nemigen hitt benne, s úgy érezte, minden ereje, minden tette egyfajta arénába van elzárva. A lelke a testében raboskodik, a lelkében pedig – egymáshoz láncolva – az ereje és a tettvágya. Létének nincs más értelme, minthogy minden reggel teljes fegyverzetben lépjen ki az esélytelenség pástjára, s mások ebben, a rabság ragyogásában, a hiábaló erőben gyönyörködhesse, s legvégül majd a halálában. Ám Juan hit nélkül sem csüggedt, jövő nélkül is odaadta magát minden napnak, akár egy gladiátor. Nem azért küzdött, mert volt értelme, hanem mert ilyenné alakította a fojtogató Mexikó, ahonnan nem véletlenül érkezett akkoriban olyan sok bokszoló is.

Amint felfedezte, hogy a beteg széklete megváltozott, megvonta a zöldségeket, kemény diétára fogta, fertőtlenítette a padozatot, lesuvickolt mindent, naponta kétszer mosta ki az üvegtálat, a vízbe pedig úgynevezett kakasport kevert, amitől sárgává és rosszízűvé vált, így a beteg eleinte nem is ivott belőle. Amúgy sem nézett ki jól. Nem szédült, nem volt rosszul, ahogy mi mondanánk, csak valahogy korábbi és szinte hibátlan összerakottsága esett szét, ahhoz hasonlóan, mint amikor az ember szokatlanul kócosan, rosszkedvűen, megmagyarázhatatlan rosszkedvvel, elárvultan ébred, és bár kisimultnak és tettere késznek kellene lennie, mégis csüggedt és csapzott. Szeptember 12-én, Juan tizenkettedik munkanapján folyamatosan emelkedett a légnyomás, csak néhány gomolyfelhő vonult át az égen, majdnem úgy ragyogott a Nap, mint a Yucatán-félszigeten szokott, gyorsan melegedett a levegő, mégsem fülledtek be a ligetek, friss és harsány maradt Cincinatti, júliusi lelkesültség áradt mindenünnen, összességében tehát biztatóan indult a nap. A diétának és a kakaspornak is hatni kellett volna már. Ha valamikor helyreállhat a megbomlott homeosztázis, s van esély a kilábalásra, akkor legnagyobb valószínűséggel épp az ilyen kora őszi, steril, de meleg napokon, s ez a lehetőség valóban érződött az éterben. A máskor egykedvű vagy kimondottan mogorva látogatók fittek és vidámak voltak, a juharfák levelei is tartották még magukat, alig hullott itt-ott a lomb; a langyos padok, az éles fények, a tiszta és barátságos színek azt ígérték, hogy a közeledő őszi a nyár kegyes és nagyvonalú meghosszabbítása lesz. Még John Griffith is megengedett magának egy biztató mosolyt, amikor a körszemle során a padlót sikáló Juanra nézett, ám ekkor Juan már annyira kétségbeesett volt, hogy ebben a mosolyban is kajánságot látott. Tovább sűrült, néha

a Napra emelte a tekintetét, mintha a napsugaraktól várná a gyógyító hatást, s volt is abban a tündöklésben valami ellenállhatatlanul erős és biztató, valami sóhajszerű, ami azt jelenti: rendben, legyen hát, most az egyszer meghallgatom a fohászkod.

A beteg állapota mindezek ellenére semmit sem javult. Egykedvűen nézett maga elé, később a szemét is behunyta, időnként megrázkódott, a tarkójára sütött a Nap, mégis növekvő fagyosság cikázott benne, erőtlenség tartotta magát, megroggyant, kisebbnek és szürkébbnek tűnt. Tíz óra felé már erősen imbolygott, mint aki rögtön elalszik, nyilván magas láza volt, bugyborékoló hangot adott, az orrnyílásából áttetsző, a kakasporinak köszönhetően halványsárga folyadék csepegett, negyedtizenegykor leeresztette a szárnyait, a csőrét a tollak közé rejtette, s nem sokkal később lefordult az ülőrúdról – Cincinatti állatkertjének büszkesége, a világ legutolsó vándorgalambja.

1914. szeptember 12-én, délelőtt 10.37-kor.

Aznap gyér volt a forgalom és nemigen érdeklődtek utána. Érdekesebb volt Troll, az afrikai ünőelefánt, akinél a reggeli lábmosás után körmöt igazítottak, vagy a Bird részlegében, az új kifutóban önfeledten galoppozó, hároméves, mozambiki zsiráfika. Juan névtelen, szürke, unottan gubbasztó madara nem vonzott senkit, ő persze mindig útba ejtette, hajnali hattól voltaképp állandóan körötte ugrált. Kapkodva készítette el a kínai fülemülék és rulruluk lágyeleségét, a galambra gondolva, ott is kifőzte a tálakat, és a röpdé vizét is kakasporosra cserélte, s már szaladt is vissza, megnézni, hogyan áll a galamb. Javul-e, napozik-e végre, repked-e már? Aztán felvágta a tukánok gyümölcsseit, és mivel ezzel sokkal gyorsabban végzett, mint a lágyeleségekkel, közbeiktatta még a pápaszemes pingvineket is. Sürgetve etette őket, gyerünk, gyerünk, mondogatta, aztán körbenézett, nem látott senkit, Griffith is messze járt, Juan nem tudta, de épp az igazgatónál számolt be az új állatgondozók munkájáról, és azt javasolta: Birdtől váljanak meg a próbaidő letelte előtt, a fiatal mexikóit viszont véglegesítsék. Griffith ezért nem mutatkozott a madárház környékén sem, Juan pedig ezt kihasználva nem várta meg, míg a pingvinek egyenként nyelik el a heringeket, hanem mindet a vízbe borította, majd összeszedeték, gondolta, csak hogy rohanhasson a galambhoz. A madár, akár a vitrinbe zárt preparátumok a múzeumban, úgy ült a rúdon – mint negyedórával korábban vagy hajnali hatkor. Juan végigszaladt az összes ketrec mentén, és ahol későn ébredő, gubbasztó jószágokat látott, kétségbeesetten zörgette meg a rácsokat, és ha az álmos amarantok, a Mexikóból is jól ismert indigópintyek, a vörös kardinálisok, bajszikák és íbiszek megrezzentek, odébb reppentek, végtelen megkönnyebbülést érzett. A generális ellenőrzés után ismét a vándorhoz futott, ott is megzörgette az ajtót, a galamb kinyitotta a szemét, de csak az egyiket, egy pillanatra Juanra nézett, majd tovább gubbasztott.

Juan tartotta az előírt napirendet, mégis legalább hússzor járt nála, viszont látogató alig. Nyitástól 10.37-ig összesen öten nézték meg. Egy kétgyermekes, floridai család, meg egy helybeli, nyugalmazott postatiszt. Miután leesett, még négy látogató állt meg

a kalitka előtt, de ők már csak egy alaktalan madártetemet láttak. Azoknak pedig, akik 1914. szeptember 12. után születtek, esélyük sem maradt arra, hogy vándorgalambbal találkozhassanak. Vándorgalamb soha többé nem csipegetett kalitka sarkában kölest és muhart, vándorgalamb soha többé nem pihent meg Arizona tágas mezőin, és soha többé nem bűgött hím vándorgalamb a Great Bear Lake melletti fenyesekben, nem melengették többé vándorgalamb-tojásokat vándorgalamb tojók, az meg végképp nem fordult elő, hogy ősszel felhőként vonuló vándorgalamb-seregek sötétítsék el Alabama egét. Hallani sem igen hallani vándorgalambokról.

Juan a marabuk etetése után talált rá a tetemre. Kinyitotta a kalitka ajtaját, kivette a még meleg madarat, és tanácstalanul álldogált. Látta, hogy a galamb egyik szemébe por tapadt a kalitka aljáról, látta, hogy az orrllyukaiból még mindig szivárog a sárga váladék, látta, hogy a kloáka táján ázott csomóba áll a szennyes toll, és érezte, hogy a meleg galamb lába és szárnya már jéghideg. Az utolsó görcstől kinyújtott szárnyakat még – mint a nyitva hagyott legyezőket – összecsuksa. Óvatosan rakta vissza a vándort pontosan oda, ahol feküdt, ügyelve arra is, hogy ne legyen a másik szeme is poros, bezárta a kalitka ajtaját, elsétált a majomház mögé, átmászott a kerítésen, és még aznap útnak eredt.

Griffith egy óra múlva végzett a megbeszéléssel, s azzal az örömmel haladt a röpdék felé, hogy végre az alaptermészetének megfelelően kedves lehet, és a rokon-szenves mexikói fickót megdicsérheti, s azt a jó hírt viheti neki ezen a verőfényes, szeptemberi napon, hogy kétszeres bérrel véglegesítik. Ám Juant már sehhol sem találta. Griffith-nek csak késő délután szóltak, hogy a galamb is odavan. Napokkal később arra gondolt: Milyen kár, hogy a mexikói fiú elment, igazán kár, ha itt marad, ritkábban fordulna elő ilyesmi. A galambot kitömette, és sokat töprengett azon, milyen nevet adjanak neki, mi álljon majd a lakkozott ülőrúd talapzatán. *Number One*, ez jutott eszébe, mivel Juan egyszer azt mondta:

– Ezek szerint ő lesz az első olyan vándorgalamb, aki az utolsó volt.

A másnap elbocsátott Bird pedig a Föld első olyan embere lett, aki élő vándorgalambot utoljára látott, rögtön a postatiszt után, amikor a porta felé igyekezett, mivel a kertésszel azt üzenté neki Griffith, hogy beszélni akar vele. Ám mégsem tekinthető Bird teljes joggal az utolsó, mivel nem tudta, hogy a gubbasztó madár miféle. Számára csak egy szürke szárnyas volt, meg sem jegyezte, fel sem ismerte. Csak annyit gondolt: szájalmasan néz ki ez a dög – s tovább ballagott Griffith irodája felé. Bird valójában csak egy volt azok közül, akik láttak valamit vagy valakit, amiről vagy akiről nem tudták, hogy micsoda vagy kicsoda. Arról nem szólva, hogy senkit sem érdekelt, ki látta utolsó, a világ egyetlen, még élő vándorgalambját, de ha foglalkoztatna ez valakit mégis, akkor helyesebb azt mondani: Juan – az a mexikói fiatalember, akivel Stanley, a neves zoológus, egy véletlenszerű találkozás során riportot is készített. Az a Juan volt az utolsó, aki 1918-ban, Vegasban, Sergio Pirandelli ellen, a harmadik me-

netben kiütéssel győzött, és akivel 1923. szeptember 11-én, a Feketeló-hágón – három fehérrel és két indiánnal együtt – egy váratlanul lezúduló lavina öt perc alatt végzett; akivel nemcsak egy lelkiismeretes gladiátor és egy Leonóra nevű félvér lány szerelme veszett el, hanem odalett az utolsó, élő vándorgalambról eleven ember elméjében őrzött emlék is.